

KİRÂATLERİN KUR'ÂNİYYETİ VE SAYISINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME (*)

Alican DAĞDEVİREN (**)

Öz

Kıraatler, taabbüd özelliği bulunan ilahi Kelâm'ın okunuş şekillerini ele alması habibiyle asr-ı saadetten günümüze, asırlar boyu inananların ilgi duyduğu alanların başında yer almıştır. Maksatları Kur'ân metnini tenkit te olsa müstesrikler de kıraatlere ilgi göstermiştir. Ne var ki onların; kıraatlerin hür bir atmosferde gerçekleştiği, noktasız ve harekesiz bir metinden kaynaklanmış olabilme yakıştırmaları, ya da kâtip hatası olarak ortaya çıkmış varyantlar olabileceğine yönelik gayret ve mesaileri sonuçsuz çabalar olarak kalakalmıştır. Bu sonuçsuz çabalar yanında “Kıraati aşere” kavramından yola çıkarak kıraatler için “on” farklı okuyuş sonucuna varmak bunu ileri sürerek de vahiy iniş süreciyle ilgili şüpheler uyandırmaya yönelik bazı yeni çabalar da zuhur etmiştir. Doğrusu Kur'ân kelimelerinin çoğu kıraat imamları tarafından çoğunlukla tek vecihle / tek şekilde okunmuştur. Farklı okuyuşlar ise iki vecihde toplanmaktadır. Sadece sayıları belli kelimelerde üç ve dört vecih söz konusudur. Bu vücuhat da, Kur'ân metninin eşit okuyuş tarzları olarak İslam âleminde kabul görmüş; üzerinde, naklî ve amelî tevatiür vaki' olmuştur. Bu makale kıraatlerin Kur'âniyyetine ve sayısına yönelik algıyı ele alarak değerlendirmeyi ve her iki olguyu yeni bir bakışla ele almayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kıraat, On Kıraat, Tevatür, Vecih.

An Analyze on Qiraats Being Part of the Qur'an and Their Numbers

Abstract

The qira'ats have become the focus of interest among believers since the era of the prophet (pbuh) to the present day due to the reason that they are related to the dealing with the variant readings of Allah's word which has a devotional characteristic.

Also, the orientalistes showed interest in Qur'anic ortography even though the intention of them hereby was to criticize the Qur'anic corpus. However, their efforts to prove that the qira'ats were created in a free atmosphere and emerged as a result of undotted and

*) Bu makale 2003 yılında Mehmet Rüşti Aşıkutlu Anısına yapılan “II. Kur'ân ve Kıraati Sempozyumu”nda tarafımızdan sunulan “Kıraatlerin Kur'âniyeti Meselesi” adlı tebliğimizin gözden geçirilip geliştirilmesi suretiyle hazırlanmıştır. Konu “kıraat-i aşere” açısından ele alınmıştır.

**) Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı
(e-posta: dagdeviren@sakarya.edu.tr)

unvowelled construction of the Qur'anic text or out of mistakes by scribes have been fruitless.

Beside these futile attempts, there have been some new endeavours to try to raise doubts about the process of Qur'anic revelation by claiming that ten variant readings mean ten different reading versions for each word in the Qur'an. On the contrary of this claim, most of the words in the Qur'an was read by those famous readers of the Qur'an in a single version, but different readings consists of two versions. There have been three or four versions in a quite limited number of readings. These wucuh have been adopted and considered in the Islamic world as authentic and accurate. Thus, a tewatur has occurred on those readings' transmission and practice. This paper aims to study and assess the above-mentioned approach by orientalists in a new viewpoint.

Keywords: Qur'an, Qira'at, Ten Readers, Tewatur, Variant Readings.

Giriş

Kıraat, ilâhî vahyin kelimelerinin telaffuzundaki, *med-kasr, tahfif-teskîl, feth-imâle, izhar-idğam, revm-işmam, tefhim-terkik, ibdal, nakil; noktalama, irab gibi edâ ve telaffuz vecihlerinde* görülen bazı farklılıklardır.¹ Kıraat ilmi de, Kur'ân kelimelerinin, yukarıda belirtilen okunuş şekillerini, farklılıklarını, nakledenlere isnat ederek ortaya koyan bir ilim dalıdır.²

Kıraat ilmi, lafzı ile taabbüd özelliği bulunan³ ilahi Kitab'ın okunuş şekillerini ele alması sebebiyle, asr-ı saadetten günümüze, asırlar boyu inananların ilgi duyduğu alanların başında yer almıştır. Kıraatler, Kur'ân metnini tenkit etme gayreti⁴ içerisinde olan müsteşriklerin de ilgi gösterdikleri alanlardan biri olmuştur. Günümüzde, bazı oryantalistler kıraatler arasındaki farklılığın Arap yazısının özelliğinden kaynaklandığını⁵, kıraatlerin bir hürriyet atmosferinde gerçekleştiğini⁶ dolayısıyla Kur'ân metninin değişime uğradığını ileri sürmektedirler. Nöldeke'den sonra konuyu yeniden tartışmaya açan Goldziher, Arthur Jeffery, Gotthelf Bergstraber, Otto Pretzl ve Edmund Beck gibi oryantalistlerin

1) Zerkânî, Abdülazim, *Menâhîlül-'İrfân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, y.y, trs., C. 1, s. 154; Keskiöğlü, *Nüzulünden İtibaren Kur'ân-ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989, s. 160.

2) Ebû Şâme, Abdurrahman, *İbrâzü'l-Meânî min Hurzi'l-Emânî fi'l-Kırâati's-Seb'*, Thk. Mahmûd b. Abdilhâlik Muhammed Câdû, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medîne, 1993, C. 1, 14.

3) Zerkânî, *a.g.e.*, C. 1, s. 12.

4) Bkz. Müslim, Hac, *ez-Zâhiratü'l-İstişrâkiyye ve Eseraha ale'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye*, y.y, trs., s. 374-386.

5) Goldziher, Ignaz, *Mezâhibü'l-Tefsîri'l-İslâmî*, Mektebetü'l-Hancî, Mısır, 1374/1955, s. 7-8; Müslim, *a.g.e.*, s. 396.

6) Zakzuk, Hamdi, *Oryantalizm*, Trc. Abdülaziz Hatip, Işık Yayınları, İzmir, 1993, s. 83-85.

temsilcileri, kendilerince Kur'ân varyantlarını bir araya toplamak ve bunları tarihsel eleştiri yöntemiyle yorumlamak için çok çaba sarf etmişlerdir.⁷

Kur'ân-ı Kerim'in, hem lafzı hem de manasıyla vahiy olduğu, Müslümanların da bu şekliyle ilâhî vahyi muhafazaya hassasiyet gösterdikleri on beş asırdan beri süre gelen bir vakiydir. Dolayısıyla mânâ ve lafız itibarıyla ilâhî kaynaklı olan bir Kitab'ın kıraatinin keyfiliği düşünülemez. Kur'ân sadece yazılı bir metin değil, aynı zamanda okunması için gönderilen bir vahiy olduğu için telaffuz edilmesi; ilâhî olan lafızlarının telaffuzlarının da ilâhî olması gerekir. Nitekim Kıyâmet Sûresi'nden de anlaşılacağı üzere, bu lafızların okunması da ilâhîdir. Vahyin tamamının toplanıp Kur'ân halinde tespit edilerek okuturulmasına ilişkin “Çünkü onun toplanması ve okunması bize aittir”⁸ ayetinde geçen “Kur'ân” kelimesinin, “okumak” anlamında bir mastar olduğu⁹ ve “Onu sana okutmak bize aittir” anlamına geldiği bilinmektedir.¹⁰ Aynı şekilde “Biz onu okuduğumuz vakit, sen onun okunuşunu dinle”¹¹ ayeti “Vahyi melek sana okuduğu zaman, onu dinle sonra sana okuttuğu gibi sen de oku.” şeklinde anlaşmıştır. Nitekim Cebrail, Kur'ân lafızlarını okumuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) dinlemiş; sonra da Peygamber okumuş, Cebrail dinlemiştir.¹² Kur'ân'ın okunuşu bu şekilde insanlara ulaşmıştır. Bu sebeple Kur'ân kıraatinin Kur'ân'dan farklı bir şey olduğunu bu anlamda kabul etmek isabetli gözükmemektedir.

Kıraat ile Kur'ân'ın aynı şeyler olduğu yönündeki görüşümüzü ifade ettikten sonra, Kur'ân'ın kıraatinin tüm kıraatleri ve farklılıkları kapsayıp kapsamadığı konusunu incelememiz gerekir. Bu konuyu kıraatlerin menşei ve kıraatler arasındaki farklılıkları ele alarak değerlendirebiliriz.

1. Kıraat Farklılıklarının Menşei

Kıraatler arasındaki farklılıklar, Hz. Peygamber'den işitilmiş, okunmuş ve ezberlenmiştir. Bu konuda, sahabenin Hz. Peygamber'den kıraati alışı şekillerinin farklı olduğu, onlardan kiminin bir, kiminin de iki ve daha fazla kıraat aldığı bilinmektedir. Kıraati elde edişteki bu farklılık tabiîn ve etbaî't-tabiîn devrinde de devam etmiştir. Bu durum kıraatleri tespit etmiş ve tespit ettikleri bu kıraatler ile isim almış ve mensup oldukları kıraatleri yaymış olan -Nâfi' (ö. 169/785), İbn Kesir (ö. 120/738), Ebû Amr (ö. 154/771), İbn Âmir

7) Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, Trc. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 169.

8) 75/Kıyâme/17.

9) İsfehânî, Râğib Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Şirkettü ve Matba'atü Mustafa el-Babi'l-Halebî ve Evlâdihi, 1. Baskı, Mısır, 1381/1961, s. 402; Halebî, Ahmed b. Yûsuf el-Ma'rûf bi's-Semîn, *ed-Dürü'l-Masûn fi 'Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1406/1986, C. 10, s. 573.

10) Halebî, a.g.e., C. 10, s. 573.

11) 75/Kıyâme/17.

12) İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ân il-'Azîm*, Dâru'l-M'erife, Beyrut, 1413/1993, C. 4, s. 479.

(ö. 118/736), Âsım (ö. 127/745), Hamza (ö. 156/773), Kisâî (ö. 189/805) (seb‘a)¹³; Ebû Ca‘fer (ö. 130/747–8), Ya‘kûb (ö. 229/844) ve Halef (ö. 229/844) (aşere)¹⁴- kıraat imamlarına kadar devam edegelmiştir¹⁵. Bu kıraatler, Peygamberimiz ve sahabe döneminden başlayarak, bugüne kadar her devirde kalabalık bir grup tarafından başka bir gruba aktarılmış ve tevatür yoluyla günümüze kadar gelmiştir.¹⁶ Bazıları, bir veya birkaç kişiye dayandırılan kıraatlerin mütevatir olamayacağını ileri sürmek suretiyle kıraatlerin mütevatir oluşunu şüpheyle karşılamaktadırlar.¹⁷ Bilindiği gibi Kur‘ân öğrenmek isteyen kişiler, Kur‘ân öğrenmek için birkaç kişinin öğrencisi olup, onlardan ders alır. Bunun için meselâ kırk kişiye müracaat etmezler. Fakat kendilerinin ders aldıkları birkaç kişiden, daha nice-leri de Kur‘ân öğrenir. Söz gelimi kıraat imamlarından Âsım kıraatinin, -kendisine nisbet edilmesi ve o kıraatin Âsım adıyla yaygınlaşması- o devirde kendisinden başka o kıraati okuyan kimse bulunmadığı anlamına gelmez. O, bu kıraati -Resulullah‘a ulaşan bir senetle¹⁸- hocalarından alırken; kendi çağdaşlarından daha pek çok insan aynı hocalardan, o kıraati okuyup okutmuştur.¹⁹ Bu açıklamamız ile aynı zamanda, kıraatlerin geçerliliği için öngörülen, senedin sıhhati,²⁰ Mushaf‘ın hattına²¹ ve Arap dilinin kurallarına uygunluk²² gibi şartlardan ilkinin tamam olduğuna da işaret etmiş olmaktadır.

İkinci olarak Hz. Osman zamanında istinsah edilen Mushafların noktasız ve harekesiz olması, kelimelerinin yazılış şekillerinin de muhtelif kıraat vecihlerini imkân dâhiline alması hasebiyle²³ Mushaf‘a uygunluk şartı da yerine gelmiştir. Şöyle ki, bu vecihlerin çoğunlukla nokta ve hareke farklılıklarına yönelik olup harflerin iskeletinde herhangi bir değişiklik gerektirmemiş ve aynı imlâ ile ifade edilebilmiş olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla, kıraatlerin, Hz. Osman zamanında istinsah edilen Mushaflardan herhangi birinin yazılış şekline uygunluk şartı da yerine gelmiş olmaktadır.²⁴

13) Ebû Şâme, *İbrâz*, C. 1, s. 90-95, s. 100-107; Zerkânî, *Menâhil*, C. 1, s. 409.

14) İbnü‘l-Cezerî, *en-Neşr fi‘l-Kirâati‘l-Aşr*, Thk. Ali Muhammed ed-Debbâğ, Dâru‘l-Fikr, Beyrut, trs., C. 1, s. 41-46.

15) Zerkânî, *a.g.e.*, C. 1, s. 406.

16) Çetin, Abdurrahman, “*Kur‘ân Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar*”, *Marife*, Konya, 2002, S. 3, Kış, s. 74.

17) Bkz. Ateş, Süleyman, “*Kıraatlarda Tevatür Meselesi*”, *Kur‘ân ve Tefsir Araştırmaları-IV*, *Ensar Neşriyat*, İstanbul, 2002, s. 327.

18) Bkz. Karaçam İsmail, *Kıraat İlminin Kur‘ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 111.

19) Çetin, *a.g.e.*, s. 73-74.

20) İbnü‘l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 1, s. 13; Zerkânî, *a.g.e.*, I, 415; Râfîi, Mustafa Sadık, *İ‘câzü‘l Kur‘ân ve‘l-Belâğati‘n-Nebeviyye*, 8. Baskı, Mısır, 1384/1965, s. 55-56.

21) İbnü‘l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 1, s. 11.

22) İbnü‘l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 1, s. 9; Suyûtî, Celâleddin, et-*Tahbir fi‘l-İlmi‘r-Tefsir*, Dâru‘l-Kütübi‘l-‘İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1408/1988, s. 62; Zerkânî, *a.g.e.*, C. 1, s. 411; Râfîi, *a.g.e.*, s. 290- 291.

23) Zerkânî, *a.g.e.*, C. 1, s. 406.

24) İbnü‘l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 1, s. 11.

Kıraatlerin, Arap dili kaidelerine uyma şartına gelince, -Kur'ân'ın Kur'ânlığı, makbul rivayet ile sabit olunca,- gramer âlimlerine ve koydukları kaidelerine hakem kabul edilen²⁵ ve zaten Arapça olan Kur'ân için böyle bir şartın ön görülmesine ne sebeple ihtiyaç duyulabilir? Bu üçüncü şartın, senedi Hz. Peygamber'e ulaşan ve Mushaf'ın hattına uyan bir kıraatin teoride öngörülen bir şart olmak dışında bir fonksiyonu olmasa gerektir. Çünkü "ilk iki şart, doğal olarak beraberinde üçüncü şartı getirir" diye düşünüyoruz. Bu sebeple, kıraatlerin istismar edilmemesi için ön görülen şartlar arasındaki bu madde bazı tenkit²⁶ ve tartışmalara²⁷ yol açmıştır. Teoriye yönelik de olsa bu tür tenkitlere imkân sağlanmamalıdır.

Kıraatlerin kabulü için öngörülen şartların tahakkuk etmesine rağmen, acaba yine de "Kıraatler arasındaki farklılıklar noktasız ve harekesiz bir metnin özelliğinden²⁸ veya kâtip hatasından kaynaklanabilir mi?"

Doğrusu bize göre böyle bir iddia, metin kritiği açısından da mümkün görünmemektedir. Çünkü bu kıraatler, noktasız ve harekesiz bir metinden kaynaklanmış varyantlar olsaydı, o zaman her Kur'ân kelimesinin, yazının imkân sağladığı bütün vecihlerle okunabilmesi gerekirdi ki vakia hiç de öyle değildir. Meselâ, Â'râf Sûresi'nin 48. ayetindeki *تستكبرون* kelimesi, hattın imkânı dâhilinde olmasına rağmen, *تستكثرون* şeklinde okunmamıştır. Aynı şekilde, Tevbe Sûresi'nin 114. ayette geçen *اياه* kelimesinin yerine, kıraatlerin yazıdan kaynaklanmış olması halinde, okunması muhtemel bir vecih olabilecek *اياه* şeklindeki bir okuyuşun kabul edilmeyişi²⁹ de, kıraatlerin yazının özelliğinden değil nakilden kaynaklandığını gösterir.

Yine böyle bir iddianın gerçeklik payının bulunabilmesi için Kur'ân'ın aynı kelimelerinin okunuşunda birlik olması gerekirdi. Meselâ, birçok sûrede geçen *الرَّيْح* kelimesi müfred veya cemi' olmak üzere iki farklı şekilde okunmuştur. Bu farklı iki kıraatin yazıdan kaynaklanması halinde kelimenin her geçtiği yerde kıraat imamlarınca aynı şekilde okunması gerekirdi. Fakat bu olmamış *الرَّيْح* kelimesi Bakara, Â'râf, İbrâhîm, Hicr, İsrâ, Kehf, Enbiyâ, Furkân, Neml, Rûm, Sebe', Fâtır, Sâd, Şûrâ ve Câsiye sûrelerinde geçtiği bu 15 yerde kıraat imamlarınca hem müfred hem cemi' olarak farklı farklı okunmuştur.³⁰

25) Zerkânî, *Menâhil*, C. 1, s. 415.

26) Bkz. Salih, Subhî, *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlim, 17. Baskı, Beyrut, 1988, s. 251.

27) Bkz. Akdemir, Salih, "Kur'ân'ın Toplanması ve Kıraati Meselesi", *1. Kur'ân Sempozyumu*, (1-3 Nisan), Bilge Vakfı, 2. Baskı, Ankara, 1994, s. 29.

28) Bu iddia için bkz. Goldziher, *Mezâhibü't-Tefsîri'l-İslâmî*, s. 7-8.

29) Zerkur, Adnân Muhammed, 'Ulûmu'l-Kur'ân, el-Mektebü'l-İslâmî, 3. Baskı, Beyrut, 1991, s. 181-182.

30) İlgili ayetler için bkz. 2/Bakara/164; 7/Â'râf/57; 14/İbrâhîm/18; 15/Hicr/22; 17/İsrâ/69; 18/Kehf/45; 21/Enbiyâ/81; 25/Furkân/48; 27/Neml/63; 30/Rûm/46, 34/Sebe'/12; 35/Fâtır/9; 38/Sâd/36; 42/Şûrâ/33; 45/Câsiye/5.

Yine aynı kelimeyi, bütün kıraat imamları, Rûm Sûresi'nde cemi', Zâriyât Sûresi'nde de müfred olarak okuma konusunda ittifak etmişlerdir.³¹ İşte bu ve benzeri örnekler de kıraatler konusunda nakli teyit eder.

Ayrıca kıraatler arasında hazif ve isbat farklılıklarının kâtip hatasına hamledilmesi de çok isabetli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Çünkü istinsah için belirlenen komisyon son derece güvenilir ve ilmi titizliğe sahip sahabeden müteşekkil olup, yazım konusunda da gerekli hassasiyeti gösterdiği bilinen kişilerden oluşturulmuştur. Nitekim bu komisyonun, “tâbût” kelimesinin, “التابوت” şeklinde mi yoksa “التابوة” şeklinde mi yazılacağı konusunda sergilediği tavır³² bunu göstermektedir. Bu kelimenin açık veya kapalı te ile yazılması halinde okuyuş ve mana değişmeyeceği halde imlâ hususunda gösterilmiş olan bu ilmi hassasiyet,³³ şu üç noktaya dikkatlerimizi çekmelidir:

Birincisi, bu ilmî heyet imlâ konusunda hataya sebebiyet vermeyecek kadar titiz bir çalışma içerisinde. İkincisi, aralarında ihtilaf ettikleri başka kelime çıkmamıştır. Üçüncüsü de, Hz. Osman'ın bu hadiseyi değerlendirmesi ile ortaya çıkan ve halife tarafından yapıldığı anlaşılan bir üst kontrol mekanizmasının bulunmasıdır. Dolayısıyla ilmi ve güvenilir bir komisyon tarafından imlâ edilen, halife Hz. Osman tarafından kontrol edilen ve tüm ümmetin gözleri önünde, tarihin de tanıklık ettiği bir olayda kâtip hatasından söz etmek imkân dâhilinde gözükmemektedir.

Kur'an'ın sonraki nesillere, yazım yanında, şifahi yol ile de intikal ettiği düşünüldüğünde, kıraat farklılıklarının yazıdan kaynaklanabilme ihtimali bulunmamaktadır. Müşafehe, Kur'an'ın korunması için çok önemli bir yoldur. Nitekim kendini “Kitap”³⁴ olarak nitelendiren ilâhî vahyin, “Kur'an”³⁵ ismiyle de nitelendirmesi, onun yazılmış olması dışında bir “okunma” yani “şifahi” yol ile de korunmuşluğuna işaret etmektedir. Kur'an'ın, sonraki nesillere aktarılmasında baş başa giden bu ikili sistemde ‘müşafehe’nin bir adım önde olduğu da düşünülebilir³⁶. Nitekim o dönem Araplarının söz sanatına verdikleri önem ve hafızalarının kuvveti bilinmektedir. Her millet, geçim yolları ve yaşadıkları çevreyle uyum içerisinde olan sanatları geliştirmiş, bedî zevklerini onunla tatmin etmiştir. Arapların hayat tarzları, söz sanatını geliştirmeye müsait idi. Mekke’de kurulan panayır-larda söz sanatına dair yarışmaların yapılması, genel kabul gören şiir ve kitabelerin bütün Araplarca kutsal kabul edilen Kâbe’nin duvarlarına asılması, söz sanatına verdikleri önemi gösterir. Böylesi toplumlarda, söylenen sözleri zapt etme ve hafızanın güçlenmesi

31) İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 223-224.

32) İbn Ebî Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Kitâbü'l-Mesâhif*, Thk. Arthur Jeffery, Matbaatü'r-Rahmâniyye, 1. Baskı, Mısır, 1355/1936, s. 19; Dâni, Ebû Amr Osman, *el-Mukni' fî Me'rifeti Mersûmi Mesâhifi Ehli'l-Emsâr me'a Kitâbi'n-Nakt*, Thk. Muhammed Ahmed Dehman, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1403/1983, s. 4; Zerkânî, *Menâhil*, C. 1, s. 394.

33) İbn Ebî Dâvûd, *a.g.e.*, s. 19.

34) Bkz. 2/*Bakara*/89; 4/*Nisâ*/105, 113; 5/*Mâide*/48; 6/*En'âm*/92, 155; 16/*Nahl*/89.

35) Bkz. 17/*İsrâ*/9.

36) Müslim, *Zâhiratü'l-İstişrâkiyye*, s. 371.

doğaldır. Böyle bir toplumun, Allah tarafından gönderildiğine inandığı Kur'ân lafızlarının zaptına büyük bir önem verecekleri inkâr edilemez bir gerçektir.³⁷

Özetle, ilahî Kelâm'ın, yazıyla tespitinin yanı sıra devam eden kesintisiz sözlü rivayeti de orijinal metnin süregelmesi için ikinci önemli bir garanti teşkil etmiştir.³⁸ Kur'ân-ı Kerim, okunarak ve ezberlenerek nesilden nesile aktarılmış ve nazil olduğu gündün beri inananların gündeminden hiç çıkmamıştır. Tarih boyunca inananlar, onu gece-gündüz okumuş, müzakere etmiş, kendisiyle namazlar kılmış, toplantılarında ve törenlerinde okumuştur.³⁹ Yani Sahabe, Hz. Peygamber'den Kur'ân dinlemiş ve bunu sonraki nesillere aktarmıştır. İşte kendisine sonsuz önem verilen bu Kitap, elden ele, dilden dile göntülden göntüle korunarak günümüze kadar gelmiştir.

Tüm bunların yanında, Allah Teâlâ'nın, Kur'ân'ı ziyade veya noksan, tağyir veya tahriften koruyacağına dair taahhüdü⁴⁰ de onun bu tür iddialardan beri olduğunun ihbarı olarak kabul edilebilir. Nitekim vakıa da o istikamettedir. Her zaman ezberlenmesine, okunmasına, yazılmasına çok büyük ehemmiyet verilmiş, bu hususta emsalsiz titizlik gösterilmiş olan Kur'ân, asırlar boyunca her nevi tağyir ve tahriften azade kalmış ve daima ilk vahyedildiği andaki safiyeti asliyesi ile kalacaktır.⁴¹

2. Kıraat Farklılıkları ve Örnekleri

Kıraatler arasındaki farklılıkların hür bir atmosferde şekillenmediğini aksine Arap dili kurallarına uygun sistemli bir yapıda olduğunu gösterecek yeni bir tasnif yapmaya çalıştık. Bu tespitimize göre kıraatler arası farklılıklar genel olarak; i'râb farklılıkları, aynı kökten bir kelimenin farklı kullanımları, kelime yapısındaki farklılıklar, bazı harflerin hazif ve isbatı ve lehçe-fonetik farklılıkları şeklinde Arap dil yapısına tamamen uygun bir yapıdadır. Yaptığımız yeni tasnife dair farklılıkları bazı örnekler vermek suretiyle aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

a. İ'râb Farklılıkları

Örnek 1: وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ⁴² ifadesini, İbn 'Âmir, Hamza, Kisâî ve Halef'in

şeklinde okunması.⁴³

37) Şimşek, Said, "Kıraatların Kaynağı Problemi", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-IV*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 20-21. Bu konuda ayrıca bkz. Müslim, *Zâhiretü'l-İstişrâkiyye*, s. 369.

38) Paret, *Makaleler*, s. 169.

39) Müslim, *a.g.e.*, s. 370.

40) Bkz. 15/*Hicr*/9; 41/*Fussilet*/42. Bkz. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1971, C. 5, s. 3042.

41) Keskiöğlü, *Kur'ân-ı Kerim Bilgileri*, s. 164.

42) 2/*Bakara*/102.

43) İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 219; Dimyâtî, Abdülğani el-Benna, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbe'ate 'Aşer*, Meymeniyeye Matbaası, Mısır, 1306/1888, s. 88.

Örnek 2: ⁴⁴ الْمَجِيدُ kelimesini, Hamza, Kisâi ve Halef'in الْمَجِيدِ şeklinde okuması.⁴⁵

b. Aynı Kökten Farklı Kullanımlar

b.a) Malum-mechul

Örnek 1: ⁴⁶ تَرْجِعُ kelimesini, İbn Âmir, Hamza, Kisâi, Halef ve Yakub'un تَرْجِعُ şeklinde okuması.⁴⁷

Örnek 2: ⁴⁸ أَنْ يُغَلَّ kelimesini, İbn Kesir, Ebû Amr ve Âsım dışındakilerin أَنْ يُغَلَّ okuması⁴⁹

b.b) Mazi-muzari

Örnek 1: ⁵⁰ تَطَّوَعُ kelimesini, Hamza, Kisâi ve Halef'in تَطَّوَعُ şeklinde okuması.⁵¹

Örnek 2: ⁵² أُخْفِيَ kelimesini, Hamza ve Yakub'un أُخْفِيَ şeklinde okuması.⁵³

b.c) Muhatab-gaib

Örnek 1: ⁵⁴ عَمَّا تَعْمَلُونَ أَفَتَطْمَعُونَ ifadesini, İbn Kesir'in عَمَّا يَفْعَلُونَ أَفَتَطْمَعُونَ şeklinde okuması.⁵⁵

44) 85/Bürûc/15.

45) İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 399; Dimyâtî, *İthâf*, s. 269.

46) 2/Bakara/210.

47) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 208, 236; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 94.

48) 3/Âl-i İmrân/161.

49) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 243; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 109.

50) 2/Bakara/158,184.

51) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 223; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 91.

52) 32/Secde/17.

53) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 347; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 216.

54) 2/Bakara/74.

55) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 217; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 85.

Örnek 2: *عَمَّا يَعْمَلُونَ*⁵⁶ ifadesini, İbn Âmir, Hamza, Kisâî, Ebû Cafer ve Ravh'ın *عَمَّا* şeklinde okuması.⁵⁷

b.d) Müfred-cemi ve müzekker-müennes

Örnek 1: *الرَّيْحُ*⁵⁸ kelimesini, Hamza, Kisâî ve Halef'in *الرَّيْحُ* şeklinde okunması.⁵⁹

Örnek 2: *لَا يُقْبَلُ*⁶⁰ kelimesini, İbn Kesir, Ebû Amr ve Yakub'un *لَا تُقْبَلُ* şeklinde okuması.⁶¹

b.e) Fiil-isim

Örnek 1: *جَعَلَ اللَّيْلُ*⁶² ifadesini, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef dışındakilerin *جَاعِلُ اللَّيْلِ* şeklinde okuması.⁶³

Örnek 2: *عَمَلٌ غَيْرٌ*⁶⁴ ifadesini, Kisâî ve Yakub'un *عَمِلٌ غَيْرٌ* şeklindeki okuması.⁶⁵

b.f) İsmi fail-ismi meful-ismi cins

Örnek 1: *الْمُحْصَنَاتُ*⁶⁶ kelimesini, Kisâî'nin *الْمُحْصِنَاتُ* şeklinde okuması.⁶⁷

Örnek 2: *طَيْرًا*⁶⁸ kelimesini, Nâfi', Ebû Cafer ve Yakub'un *طَائِرًا* şeklinde okuması.⁶⁹

56) 2/Bakara/144.

57) İbnü'l-Cezerî, *Neyr*, C. 2, s. 223; Dimyâtî, *İthâf*, s. 91.

58) 18/Kehf/45.

59) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 223; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 177.

60) 2/Bakara/48.

61) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 212; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 83.

62) 6/En'âm/96.

63) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 260; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 128.

64) 11/Hud/46.

65) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 289; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 155.

66) 4/Nisâ/25.

67) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 249; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 119.

68) 3/Âl-i İmrân/49.

69) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 240; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 122.

c. Kelime Yapısındaki Farklı Kullanımlar

Örnek 1: نُئِسِيهَا⁷⁰ kelimesini, İbn Kesir ve Ebû Amr'ın نَنْسَاهَا şeklinde okuması.⁷¹

Örnek 2: نُئِشِرُهَا⁷² kelimesini, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef dışındakilerin نُئِشِرُهَا şeklinde okuması.⁷³

d. Hazif ve İsbat Farklılıkları

Örnek 1: وَقَالُوا⁷⁴ kelimesini, İbn Âmir'in قَالُوا şeklinde okuması.⁷⁵

Örnek 2: وَوَصَّى⁷⁶ kelimesini, Nâfi', İbn Âmir ve Ebû Cafer'in أَوْصَى şeklinde okuması.⁷⁷

f. Lehçe ve Fonetik Farklılıkları

Örnek 1: غِيضَ⁷⁸ ve سِيَقَ⁷⁹ gibi bazı kelimelerin işmamlı okunması.⁸⁰

Örnek 2: الْأَصَلَةَ⁸¹ ve مُصَلَّى⁸² gibi bazı harflerin tağlîz ile okunması.⁸³

3. Kıraatlerin Sayısı

On kıraat olarak yaygınlaşan “kıraat-i aşere” kavramı her kıraat imamının, Kur'ân'ın her kelimesini on farklı şekilde okuduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü kıraat imam-

70) 2/Bakara/106.

71) İbnü'l-Cezerî, *Neyr*, C. 2, s. 220; Dimyâtî, *İthâf*, s. 88.

72) 2/Bakara/259.

73) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 231; Dimyâtî, *a.g.e.*, 98.

74) 2/Bakara/116.

75) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 220; Dimyâtî, *a.g.e.*, 89.

76) 2/Bakara/132.

77) İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 222-223; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 90.

78) 11/Hûd /44.

79) 39/Zümer/71, 73.

80) Bkz. İbnü'l-Cezerî, C. 2, s. 208.

81) 2/Bakara/3.

82) 2/Bakara/125.

83) Bkz. İbnü'l-Cezerî, C. 2, s. 116-119.

ları, Kur'ân'ın her kelimesinde ihtilaf etmemiştir. Aksine Kur'ân kelimelerinin okunuşları üzerinde çoğunlukla ittifakları söz konusudur. Üstelik usûl farklılıkları dışında, kıraat imamlarının 'ferş'e dair farklılıklarının çoğunlukla iki vecih üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu farklılıklar, çoğunlukla ikidir, bazen üç, nadiren dördtür. Örnek olarak Mü'min Sûresi'ndeki kıraat farklılıklarını görelim:

88, رُسُلُهُمْ / رُسُلُهُمْ, 87, مِنْكُمْ / مِنْهُمْ, 86, تَدْعُونَ / يَدْعُونَ, 85, يُنَزِّلُ / يُنَزِّلُ, 84, كَلِمَاتٍ / كَلِمَةً,
94, صَدَّ / صُدَّ, 93, فَأَطَّلِعُ / فَأَطَّلِعُ, 92, قَلْبٍ / قَلْبٍ, 91, الْفَسَادَ / الْفَسَادَ, 90, يَظْهَرُ / يُظْهَرُ, 89, وَ / أَوْ,
99, لَا تَنْفَعُ / لَا تَنْفَعُ, 98, رُسُلَنَا / رُسُلَنَا, 97, رُسُلِكُمْ / رُسُلِكُمْ, 96, أَدْخُلُوا / أَدْخُلُوا, 95, يُدْخِلُونَ / يُدْخِلُونَ

84) 40/Mü'min/6. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Âsım, Hamza, Kisâî, Halef, İbn Kesir, Ebû Amr ve Yakub dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 262.

85) 40/Mü'min/13. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbn Kesir, Ebû Amr ve Yakub. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 262.

86) 40/Mü'min/20. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Nâfi' ve Hişam. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 364.

87) 40/Mü'min/21. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbn Âmir dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 365.

88) 40/Mü'min/21. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Ebû Amr. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 216.

89) 40/Mü'min/26. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Nâfi', Ebû Amr, İbn Amir, İbn Kesir ve Ebû Cafer. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

90) 40/Mü'min/26. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Nâfi', Ebû Cafer, Ebû Amr, Yakub ve Hafs dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

91) 40/Mü'min/26. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbn Âmir, İbn Kesir, Ebû Bekr, Hamza, Kisâî ve Halef. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

92) 40/Mü'min/35. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Ebû Amr (İbn Âmir her iki kıraat ile de). Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

93) 40/Mü'min/37. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Hafs dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

94) 40/Mü'min/37. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Âsım, Hamza, Kisâî, Yakub ve Halef dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 298.

95) 40/Mü'min/40. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbn Kesir, Ebû Amr, Ebû Bekir, Ebû Cafer ve Yakub (Ravh). Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 252.

96) 40/Mü'min/46. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Bekir. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

97) 40/Mü'min/50. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Ebû Amr. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 216.

98) 40/Mü'min/51. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Ebû Amr. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 216.

99) 40/Mü'min/52. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Nâfi', Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 365.

رُسُلَنَا, 103 فَيَكُونُ / فَيَكُونُ, 102 شَيْوَحًا / شَيْوَحًا, 101 سَيِّدُ خُلُوفٍ / سَيِّدُ خُلُوفٍ, 100 يَتَذَكَّرُونَ / تَتَذَكَّرُونَ
رُسُلِهِمْ / رُسُلِهِمْ, 106 يَرْجِعُونَ / يَرْجِعُونَ, 104 رُسُلَنَا /

Mü'minun Sûresi'ndeki bu farklılıklar dışında, “izâfet ya'sının fetha ile okunması veya okunmaması” ve “ya'nın isbatı ve hazfı”¹⁰⁷ gibi farklılıkların dikkate alınması halinde de ferşe dair farklılıkların iki vecihde toplandıkları görülmektedir. Benzer durum, diğer sûrelerin çoğu için de söz konusudur.

Yaptığımız araştırma, sonucu Kur'ân-ı Kerim'de usul farklılıkları¹⁰⁸ dışındaki okuyuş farklılıklarının hemen hemen tamamı yukarıda incelediğimiz sûrede olduğu gibi kelimenin iki farklı okuyuşu şeklindedir. Kur'ân-ı Kerim'de iki vecih dışında, bazı kelimelerde dört, sayılı bazı yerlerde de üç vecih ile okuma söz konusudur.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'ân-ı Kerim'in tamamında dört vecih ile okunan sadece 13 kelime vardır ki onlar; 109 هُرُؤًا, 110 جِبْرِيلَ, 111 فَيُضَاعَفَهُ, 112 يُضَاعَفُ, 113 بُشْرًا,

-
- 100) 40/Mü'min/58. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef dışındakiler. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 365.
- 101) 40/Mü'min/60. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbn Kesir, Ebû Cafer ve Ruveys (Ebû Bekir her iki kıraat ile de). Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 252.
- 102) 40/Mü'min/67. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbn Kesir, İbn Zekvân, Ebû Bekir, Hamza ve Kisâî. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 226.
- 103) 40/Mü'min/68. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbn Âmir. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 220.
- 104) 40/Mü'min/70. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Ebû Amr. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 216.
- 105) 40/Mü'min/77. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Yakub. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 208.
- 106) 40/Mü'min/83. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Ebû Amr, cezimli. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 216.
- 107) Bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 366.
- 108) Kur'ân'ın sayılı bazı kelimelerinde bulunan “izâfet yâ”sı ile “zaid yâ” da usûl kapsamında değerlendirilmiştir.
- 109) 2/Bakara/67, 231; 5/Mâide/58; 18/Kehf/56, 106; 21/Enbiyâ/36; 25/Furkân/41; 31/Lokmân/6; 45/Câsiye/9, 35. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 215.
- 110) 2/Bakara/97; 66/Tahrîm/4. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 219.
- 111) 2/Bakara/245; 57/Hadîd/11. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 228.
- 112) 25/Furkân/69. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 228, 334.
- 113) 7/Â'râf/57; 25/Furkân/48; 27/Neml/3. Kelimenin vücûhâtı için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 269-270.

يُفْصِلُ¹²¹, تُظَاهِرُونَ¹²⁰, تُسَاقِطُ¹¹⁹, جِبَلًا¹¹⁸, يَخْصِمُونَ¹¹⁷, هَيْتَ¹¹⁶, يَزِعَ¹¹⁵, يَبْسُ¹¹⁴

kelimeleridir.

Üç vecih ile okunan 72 kelime vardır onlar da: نَرْجِعُونَ¹²², نَعْفِرُ¹²³, مِيكَالَ¹²⁴,
لَا تَعْدُوا¹³³, يَا مُرْتَكِمَ¹³², تُسَوِّى¹³¹, لَا يَحْسَبَنَّ¹³⁰, فَتُذَكَّرَ¹²⁹, يُكْفَرُ¹²⁸, فَيُعَمَّا¹²⁷, حُرِّءًا¹²⁶, لَا تُنْصَارَ¹²⁵,
حَطِيَّاتِكُمْ¹⁴¹, حَلِيْبِهِمْ¹⁴⁰, لَا تُفْتَحِ¹³⁹, تَذَكَّرُونَ¹³⁸, أَنْ¹³⁷, مَيْتَةً¹³⁶, يَصْعَدُ¹³⁵, دَرَسْتَ¹³⁴, عَمَّدْتُمْ¹³⁴

114) 7/Â'râf/165. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *Neyr*, C. 2, s. 272-273.

115) 12/Yusuf/12. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 293.

116) 12/Yusuf/23. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 293-294.

117) 36/Yasin/49. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 353-354.

118) 36/Yasin/62. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 355.

119) 19/Meryem/25. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 318.

120) 33/Ahzâb/4. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 347.

121) 60/Mümtehine/3. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 387.

122) 2/Bakara/28; 3/Âl-i İmrân/83; 43/Zuhruf/85. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 81, 107.

123) 2/Bakara/58. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 84.

124) 2/Bakara/98. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *a.g.e.*, C. 2, s. 219; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 88.

125) 2/Bakara/233. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 96.

126) 2/Bakara/260; 15/Hicr/44; 43/Zuhruf/15. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 98.

127) 2/Bakara/271; 4/Nisâ/58. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 99.

128) 2/Bakara/271. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 100.

129) 2/Bakara/282. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 100.

130) 3/Âl-i İmrân/169, 178, 180, 188; 8/Enfâl/59; 24/Nûr/57. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 109, 110.

131) 4/Nisâ/42. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 114.

132) 4/Nisâ/58. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 115.

133) 4/Nisâ/154. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 117-118.

134) 5/Mâide/89. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 122.

135) 6/En'âm/105. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 129.

136) 6/En'âm/125. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 130.

137) 6/En'âm/139, 145. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 131.

142, يَذُرُّهُمْ 143, يُعَشِّئِكُمْ 144, ضَعَفًا 145, يُضِلُّ 146, لَا يَهْدِي 147, فَلَا تَسْتَعْلِنَ 148, لِيُخْزِنِي 149,
 150, تُبَشِّرُونَ 151, يُنَزِّلُ 152, نُسْقِيكُمْ 153, نُخْرِجُ 154, أَفَّ 155, حِطًّا 156, تَرَاوُرُ 157, لِمَهْلِكِهِمْ 158,
 159, تُسَاقِطُ 160, هَدَانٍ 161, تَلْفَفُ 162, وَوَاعِدْنَاكُمْ 163, بِمَلِكِنَا 164, لِنُحَرِّقَنَّهُ 165,

-
- 138) 6/En'âm//153. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 132.
 139) 7/Â'râf//3; Hâakka, 69/42. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 133.
 140) 7/Â'râf//40. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 135.
 141) 7/Â'râf//148. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 138.
 142) 7/Â'râf//161. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 139.
 143) 7/Â'râf//186. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 140.
 144) 8/Enfâl//11. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 142.
 145) 8/Enfâl//66. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 143.
 146) 9/Tevbe//37. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 145.
 147) 10/Yunus//35. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 150.
 148) 11/Hûd//46. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 155.
 149) 12/Yusuf//13. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 110.
 150) 15/Hicr//54. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 167.
 151) 16/Nahl//2. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 169.
 152) 16/Nahl//66. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 169.
 153) 17/İsrâ//13. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 171.
 154) 17/İsrâ//23; 21/Enbiyâ//67; 46/Ahkâf//17. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 172.
 155) 17/İsrâ//31. Kelimenin vücûhâtü için bkz. İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, C. 2, s. 307; Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 172.
 156) 18/Kehf//17. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 175.
 157) 18/Kehf//59. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 177-178.
 158) 18/Kehf//96. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 179-180.
 159) 19/Meryem//25. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 182.
 160) 20/Tâhâ//63. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 186.
 161) 20/Tâhâ//69. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 186.
 162) 20/Tâhâ//80. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 187.
 163) 20/Tâhâ//87. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 187.
 164) 20/Tâhâ//97. Kelimenin vücûhâtü için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 188.

مَوَدَّةٌ 172, حَدْوَةٌ 171, سَبَاٌ 170, أَمْ يَقْتُمْرُوا 169, يُوقَدُ 168, ذُرِّيٌّ 167, عَضَبٌ 166, تُسْقِيكُمْ 165, لِيُخَصِّنَكُمْ
تَأْمُرُونِي 180, يَاحَسْرَتِي 179, بِنُصْبٍ 178, بَاعِدْ 177, أَكُلِ 176, مَسْكِينِهِمْ 175, يُضَاعَفُ 174, الرَّهْبِ 173,
جَمَالَةٌ 189, أَفْتَتُ 187, الْإِلَى 186, يُفْصِلُ 185, يُظَاهِرُونَ 184, وَالرَّجْحَانُ 183, وَأَمْلِي 182, لِيَجْزِي 181,
الْتَفَاتٍ 193 ve كُفُوا 192, وَلَا تَخَاصُّونَ 190, لَا تَسْمَعُ

165) 21/Enbiyâ/80. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *İthâf*, s. 190.

166) 23/Mü'minun/21. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 195.

167) 24/Nûr/9. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 197.

168) 24/Nûr/35. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 199.

169) 24/Nûr/35. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 199.

170) 25/Furkân/67. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 202.

171) 27/Neml/22; 34/Sebe'/15. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 206.

172) 28/Kasas/29. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 210.

173) 29/Ankebût/25. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 212.

174) 28/Kasas/32. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 210.

175) 33/Ahzâb/30. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 218.

176) 34/Sebe'/15. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 220.

177) 34/Sebe'/16. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 220.

178) 34/Sebe'/19. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 221.

179) 38/Sâd/41. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 229.

180) 39/Zümer/56. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 232.

181) 39/Zümer/64. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 232.

182) 45/Câsiye/14. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 241.

183) 47/Muhammed/25. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 243.

184) 55/Rahmân/12. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 250.

185) 58/Mücâdele/2. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 254.

186) 60/Mümtehine/3. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 256.

187) 65/Talak/4. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 258.

188) 77/Mürselât/11. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 265.

189) 77/Mürselât/33. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 266.

190) 88/Gâşiye/11. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 270.

191) 89/Fecr/18. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 271.

192) 112/İhlâs/4. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 275.

193) 113/Felak/4. Kelimenin vücûhâtı için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 275.

Kıraat farklılıkları yukarıda tespiti yapılan ve belli sayıdaki kelimelerde üç ve dört vecih, dışındaki kelimelerde iki farklı okuyuşu içermektedir. Dolayısıyla bu bağlamda “kıraat-i aşere” kavramı, her kelimenin veya belli kelimelerin birbirinden farklı on şekilde okunması anlamına gelmez. Dolayısıyla da on farklı kıraatin Hz. Peygamber’e nasıl bir keyfiyetle vahyedildiğine yönelik farazi sorulara mahal yoktur.

Sonuç

Kıraatler, Kur’ân kelimelerinin telaffuzundaki, med-kasr, tahfif-teskîl, feth-imâle, izhar-idğam, revm-işmam, tefhim-terkik, ibdal, nakil, noktalama, i’rab gibi eda ve telaffuz vecihlerinde görülen bazı farklılıklardır. Telaffuz ve noktalama ile ilgili bu farklılıklar arasında bir kelimenin yerine, eş anlamlısı da olsa başka bir kelimenin kullanımı yer almamaktadır. Ayrıca Arap dili açısından ele aldığımızda da “kıraat-i aşere”nin; i’râb farklılıkları, aynı kökten bir kelimenin farklı kullanımları, kelime yapısındaki farklılıklar, bazı harflerin hazif-isbatı ve lehçe-fonetik farklılıkları gibi tamamen Arap diline uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Kıraat farklılıkları noktasız ve harekesiz yapısı sebebiyle Arap yazısının özelliğinden, kâtip hatasından ya da kıraatlerin bir hürriyet atmosferinde gerçekleşmesi gibi sebeplerden kaynaklanmamıştır. Hz. Peygamber’den işitilmiş, okunmuş ve ezberlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe döneminden başlayarak, bugüne kadar her devirde kalabalık bir grup tarafından da başka bir gruba aktarılmış ve tevatür yoluyla günümüze kadar gelmiştir.

Kıraatler, İmam Mushaf’tan istinsah edilen sair Mushaflarda yer alan varyantlardır. Yani resm-i hat denilen, karakterlerin resmi, yazısıdır. Her bölgeye gönderilen Mushaf ile beraber bir de nasıl okunacağını öğreten bir mukri gitmiştir. Bu sebeple, tüm İslam ülkelerinde, kıraat-i aşere, Kur’ân metninin eşit okuyuş tarzları olarak kabul görmüş; üzerinde, naklî ve amelî tevatür vaki’ olmuştur. Nitekim çok yaygın olan Âsım kıraati dışındaki kıraatlerden, Nâfi’ kıraatinin Verş rivayeti, Fas ve Cezayir’de; Kâlûn rivayeti, Libya’da ve Ebû Amr’in Dûrî rivayeti Sudan’da esas alınarak Mushaf’lar tab’ edilmekte, bu vecihler ibadet dili olarak kullanılmaktadır.

Kur’ân kelimelerinin çoğunun okunuşları üzerinde kıraat imamlarının ittifakı vardır. Aralarında bulunan farklılıklar ise Kur’ân-ı Kerim’in belirli kelimelerinde görülmektedir. Bu farklılıklar da sanılanın aksine hem her kelimedede, hem de on farklı biçimde değildir. Yani kıraat imamları Kur’ân kelimelerinin çoğunu tek vecihle / tek şekilde okumuştur. Farklı okuyuşlar ise çoğunlukla iki vecihde toplanmıştır. Sadece belli sayıdaki kelimelerde üç ve dört vecih söz konusu olmuştur. Dolayısıyla “kıraat-i aşere”, on farklı okuyuşa değil, kıraat imamlarının sayısının on olduğuna dikkat çeken bir kavram olarak anlaşılmalıdır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerim.

Akdemir, Salih, “Kur'ân'ın Toplanması ve Kıraati Meselesi”, 1. Kur'ân Sempozyumu, (1-3 Nisan), Bilge Vakfı, 2. Baskı, Ankara, 1994.

Ateş, Süleyman, *Kıraatlarda Tevatür Meselesi, Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-IV*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002.

Çetin, Abdurrahman, “Kur'ân Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar”, *Marife*, Konya, 2002, S. 3, Kış, s. 74.

Dânî, Ebû Amr Osman, *el-Mukni' fî Me'rifeti Mersûmi Mesâhifi Ehli'l-Emsâr me'a Kitâbi'n-Nakt*, Thk. Muhammed Ahmed Dehman, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1403/1983.

Dimyâtî, Abdulğani el-Benna, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbete Aşer*, Meyme-niye Matbaası, Mısır, 1306/1888.

Ebû Şâme, Abdurrahman, *İbrâzü'l-Me'ânî min Hurzi'l-Emânî fi'l-Kirâati's-Seb'*, Thk. Mahmûd b. Abdilhâlik Muhammed Câdû, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medîne, 1993.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1971.

Goldziher, Ignaz, *Mezâhibü't-Tefsîri'l-İslâmî*, Mektebetü'l-Hancî, Mısır, 1374/1955.

Halebî, Ahmed b. Yûsuf el-Ma'rûf bi's-Semîn, *ed-Dürü'l-Masûn fî 'Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1406/1986.

İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, Thk. Ali Muhammed ed-Debbâğ, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.

İbn Ebî Dâvûd, Süleyman b. Eşas, *Kitâbü'l-Mesâhif*, Thk. Arthur Jeffery, Matbaatü'r-Rahmâniyye, 1. Baskı, Mısır, 1355/1936.

İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ânîl-'Azîm*, Dâru'l-Me'rife, Beyrut, 1413/1993.

İsfehânî, Râğib Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Şirketü ve Matba'atü Mustafa el-Babi'l-Halebî ve Evlâdihî, 1. Baskı, Mısır, 1381/1961.

Karaçam, İsmail, *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996.

Keskioğlu, Nüzulünden İtibaren Kur'ân-ı Kerim Bilgileri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989.

Müslim, Hac, *ez-Zâhiratü'l-İstişrâkiyye ve Eseraha ale'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye*, y.y, trs.

- Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, Trc. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Râfi, Mustafa Sadık, *İ'câzül-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye*, 8. Baskı, Mısır, 1384/1965.
- Suyûtî, Celâleddin, *et-Tahbir fî 'İlmi't-Tefsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1408/1988.
- Salih, Subhi, *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kurân*, Dâru'l-İlim, 17. Baskı, Beyrut, 1988.
- Şimşek, Said, *Kıraatların Kaynağı Problemi*, Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-IV, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002
- Zakzuk, Hamdi, *Oryantalizm*, Trc. Abdülaziz Hatip, Işık Yayınları, İzmir, 1993.
- Zerkânî, *Menâhilü'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, y.y, trs.
- Zerzur, Adnân Muhammed, *'Ulûmu'l-Kur'ân*, el-Mektebü'l-İslâmî, 3. Baskı, Beyrut, 1991.